

УДК 657:336.763.3

Котенко Л.М.

Нестеренко О.О.

Харківський державний університет харчування та торгівлі

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ОБЛІГАЦІЙ

Визначено основні проблемні питання обліку операцій з облігаціями, запропоновано методика відображення в обліку довгострокових облігацій, переведених до складу поточних.

Ключові слова: облігації, премія, дисконт, фінансовий актив, емітент.

Kotenko L., Nesterenko O.

IMPROVEMENT BONDS OF ACCOUNTING

Certainly basic problems questions of account of operations with bonds, the method of reflection is offered in the account of the long-term bonds translated in the complement of current.

Key words: bonds, bonus, discount, financial asset issuer.

Котенко Л.М., Нестеренко О.О.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УЧЕТА ОБЛИГАЦИЙ

Определены основные проблемные вопросы учета операций с облигациями, предложена методика отображения в учете долгосрочных облигаций, переведенных в состав текущих.

Ключевые слова: облигации, премия, дисконт, финансовый актив, эмитент.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Наявність дефіциту інвестиційних ресурсів спонукає підприємства активніше використовувати інструменти фондового ринку. Вибір оптимальних форм позикового капіталу має велике значення для досягнення ефективного фінансового управління підприємством.

Одним з надійних та результативних джерел вкладень заощаджень населення та підприємницьких структур є облігації підприємств. У 2011 р. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) зареєструвала 209 випусків облігацій підприємств на суму 35,70 млрд грн, що на 26,21 млрд грн більше, ніж у 2010 р. (табл. 1) [1]. Це є найбільшим

значенням показника з 2001 року і пов'язано з виходом на ринок великих банків-емітентів.

Таблиця 1

Обсяг та кількість випусків облігацій підприємств в 2011 р.

Місяць	Обсяг випуску облігацій підприємств, млн грн			Кількість випусків
	Підприємства та страхові компанії	Банки	Загальний обсяг випусків	
Січень	934,54	1700,00	2634,54	19
Лютий	1121,81	2700,00	3821,81	22
Березень	318,00	100,00	418,00	6
Квітень	6029,39	700,00	6729,39	17
Травень	490,16	2000,00	2490,16	10
Червень	387,09	100,00	487,09	6
Липень	681,00	1100,00	1881,00	19
Серпень	3010,00	200,00	3210,00	25
Вересень	775,00	2500,00	3275,00	14
Жовтень	4772,88	1800,00	6572,88	26
Листопад	1659,98	993,50	2653,49	21
Грудень	1623,58	0	1623,58	24
Всього	21703,42	13893,50	35696,92	209

В той же час недостатність розробок з проблеми обліку облігацій як теоретичного, так і практичного характеру, перешкоджає формуванню повної і достовірної інформації для цілей оцінки інвестиційних ризиків, викликає певні труднощі при їх відображенні на рахунках бухгалтерського обліку та знижує зацікавленість підприємств в цьому джерелі залучення інвестицій.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. З розвитком фондового ринку в Україні в науковій літературі з'явилося багато праць, присвячених питанням обліку облігацій та його удосконаленню. Зокрема це праці таких вчених як Ю.Арапін, І.Бойко, М.Бондар, В.Міняйло, С.Мошенський, В.Пантелєєв, А.Пташник, С.Рудейчук, І.Сазонець, Б.Сердюк та ін. Не дивлячись на велику кількість і різноманіття наукових робіт з цього напрямку, бракує системних досліджень, присвячених питанням бухгалтерського обліку короткострокових облігацій та відображення процесу переведення зобов'язань з довгострокових до короткострокових (коли до кінця погашення зобов'язань за облігаціями залишається менше року), що перешкоджає створенню єдиної обліково-аналітичної інформаційної системи на підприємствах, адекватної вимогам ринку і потребам управлінського персоналу підприємства-емітента.

Цілі статті. Метою даної статті є розробка рекомендацій, щодо відображення в обліку різних видів зобов'язань за облігаціями.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Корпоративні облігації (або облігації підприємств) – це борговий цінний папір, що засвідчує відносини позики та зобов'язання підприємства перед кредиторами щодо виплати в зазначені строки суми боргу з урахуванням відсотків за отриманими позичками [2, с. 164]. Облігації – зручний спосіб залучення коштів у позику, а також альтернатива банківському кредитуванню. Основними перевагами облігацій перед кредитами є наступні: облігації дешевші за кредити (для більшості підприємств вартість облігаційної позики буде менша за відсотки по кредиту, під час інших рівних умов, на 1–2%, в залежності від умов позики); досить великий строк позики (до 3 років); випускаючи облігації, підприємство проводить PR-акцію, піднімаючи свій імідж в очах споживачів і постачальників; формується публічна кредитна історія, яка є важливим фактором розвитку в сучасній економіці; облігації дають можливість оперативно регулювати обсяг випуску і вартість обслуговування боргу, на що часто існують обмеження в звичайних кредитно-грошових відносинах тощо.

У бухгалтерському обліку зобов'язання за облігаціями є фінансовим інструментом, який обліковується згідно з П(С)БО 13 «Фінансові інструменти». В рамках облігаційної позики фінансовий актив визнається у інвестора, який придбає облігації, а у емітента облігацій визнається фінансове зобов'язання. Первісно фінансові зобов'язання, зумовлені випуском облігацій, оцінюють і відображають в бухгалтерському обліку за їх фактичною собівартістю, що складається зі справедливої вартості активів, зобов'язань чи інструментів власного капіталу, наданих чи отриманих в обмін на відповідний фінансовий інструмент, і витрат, які безпосередньо пов'язані з придбанням чи вибуттям фінансового інструменту (сплата послуг андеррайтера, депозитарію, інші витрати, безпосередньо пов'язані з емісією облігацій). На кожен наступну дату балансу фінансові інструменти оцінюють за амортизованою собівартістю. При цьому в П(С)БО 13 не наведено класифікацію фінансових зобов'язань, тому метод амортизованої собівартості можна використовувати для обліку як довгострокових, так і короткострокових облігацій. Суть цього методу полягає у тому, що доходи у вигляді премії (витрати у вигляді дисконту) під час розміщення облігацій повинні визнаватися не в момент їх розміщення, а включатися до доходу (витрат) частинами аж до моменту погашення облігацій. При цьому витрати,

пов'язані з випуском і розміщенням облігацій зменшують загальну суму надходжень емітенту від емісії облігацій, тобто повинні теж розглядатися як дисконт. Таким чином, при застосуванні методу амортизованої собівартості у емітента відбувається розподіл відповідних доходів (премії) чи витрат (дисконту) на протязі всього терміну обігу облігацій, що відповідає принципу нарахування і відповідності доходів та витрат.

У П(С)БО 13 не прописаний метод оцінки за амортизованою собівартістю, тому можна скористатися методом ефективної ставки відсотка, який власник облігації застосовує для амортизації дисконту або премії згідно з нормами П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції». За рахунок округлень розмір ефективної ставки відсотка буде приблизним, бо використання формули для її розрахунку дає істотні похибки. Для точнішого розрахунку можна скористатися прикладною офісною програмою Microsoft Excel, функція ВСД (внутрішня ставка доходності). Якщо розмір відсоткової ставки наперед не відомий (змінюється залежно від визначених чинників – рівня інфляції, коливання валютного курсу), то для визначення амортизованої собівартості зобов'язань за облігаціями можна застосовувати метод рівномірної амортизації премії чи дисконту.

Для правильного відображення в бухгалтерському обліку емітента фінансових зобов'язань за облігаціями має значення термін їх обігу. Згідно з нормами П(С)БО 11 всі зобов'язання поділяють на довгострокові та короткострокові. Зазначена вимога викликає певні труднощі відображення зобов'язань за облігаціями практичного характеру, бо діючим Планом рахунків бухгалтерського обліку не передбачено окремого рахунку для обліку короткострокових облігацій.

Орлов І.Г. пропонує вести облік операцій з короткостроковими облігаціями на рахунку 62 «Короткострокові векселі видані», назву якого змінити на «Короткострокові векселі видані та облігації випущені». До рахунку 62 автор рекомендує відкрити субрахунок 623 «Зобов'язання за короткостроковими облігаціями» [3]. На нашу думку, це викличе плутанину в обліку підприємств, які випускають одночасно і векселі і облігації.

Більшість авторів [4; 5, с. 667; 6, с. 94] для відображення короткострокових облігацій пропонують використовувати субрахунок 685 «Розрахунки з іншими кредиторами».

На наш погляд, в даному випадку можна скористатися правом відкриття субрахунків до синтетичних рахунків, передбачених Інструкцією до застосування плану рахунків, і відкрити окремі субрахунки до рахунку 60 «Короткострокові позики», зокрема, 607 «Короткострокові зобов'язання за облігаціями», 608 «Премія за випущеними

короткостроковими облигаціями» та 609 «Дисконт за випущеними короткостроковими облигаціями».

Частина або й уся сума довгострокового зобов'язання, яку треба сплатити протягом дванадцяти місяців з дати балансу, повинна бути перекваліфікована у поточне зобов'язання. За таких обставин зобов'язання за облигаціями слід списати з субрахунків 521, 522 чи 523 на відповідні субрахунки рахунка 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями».

При переведенні зобов'язань за облигаціями з довгострокових до короткострокових в літературі запропоновано використовувати тільки субрахунок 611 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в національній валюті» [7, с. 149; 8, с. 185]. Проте за цього підходу амортизація премії (дисконту) відображається до кінця строку погашення облигацій на субрахунках 522 або 523 рахунка 52 «Довгострокові зобов'язання за облигаціями». На нашу думку, для обліку довгострокових зобов'язань, які переведені до складу поточної заборгованості, доцільно відкрити субрахунки 612 «Премія за довгостроковими облигаціями, переведеними до складу поточних» та 613 «Дисконт за довгостроковими облигаціями, переведеними до складу поточних». Код діючого субрахунку 612 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в іноземній валюті» змінити на код 614 під тією ж назвою.

Розглянемо на умовному прикладі порядок відображення в бухгалтерському обліку зобов'язань за довгостроковими облигаційними позиками, переведеними до складу поточних.

Приклад. Підприємство в січні 2010 р. випустило відсоткові облигації номінальної вартістю 3 000 000 грн та терміном обігу 2 роки. Згідно з умовами випуску відсотки нараховуються і виплачуються в кінці кожного півріччя в розмірі 6% від номінальної вартості.

За розміщені облигації підприємство отримало 3 300 000 грн. Витрати, пов'язані з випуском та розміщенням облигацій (сплата послуг андерайтера, депозитарію, інші витрати, безпосередньо пов'язані з емісією облигацій), склали 45 000 грн.

Розрахунок амортизації премії за облигаціями наведено в табл. 2.

Оскільки облигації розміщені та продані за вартістю, яка перевищує номінальну, у підприємства виникає премія. Витрати, пов'язані з випуском і розміщенням облигацій зменшують загальну суму премії:

$$3\,300\,000 - 3\,000\,000 - 45\,000 = 255\,000 \text{ (грн)}.$$

Таблиця 2

Розрахунок амортизації премії за облігаціями*

Дата	Номінальна сума відсотка, грн.	Сума відсотка за ефективною ставкою, грн.	Сума амортизації премії, грн.	Амортизована собівартість фінансового зобов'язання за облігаціями, грн.
04.01.2010	—	—	—	3255000
30.06.2010	180000	120435	59565	3195435
31.12.2010	180000	118231	61769	3133666
30.06.2011	180000	115946	64054	3069612
31.12.2011	180000	113576	66424	3003188*

* Станом на 31.12.2011 р. амортизована собівартість фінансового зобов'язання за облігаціями повинна дорівнювати їх номінальній вартості. В зв'язку з округленням результату розрахунку ефективної ставки відсотка в нашому прикладі ці показники мають розбіжність на 3188 грн (або 0,1%), які будуть списані до складу доходів в загальному порядку.

Таким чином, премія, яку необхідно амортизувати, склала 255000 грн Розрахуємо ефективну ставку відсотка за формулою, наведеною в П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції»:

$$ECV = [3\,000\,000 \times 0,06 - 255\,000 : 4] : [(3\,255\,000 + 3\,000\,000) : 2] \times 100\% \approx 3,7\%.$$

Ефективна ставка відсотка, розрахована за допомогою офісної програми Microsoft Excel, функція ВСД (внутрішня ставка доходності) також склала 3,7% (рис. 1).

Рядок	Сума
1	3255000
2	-180000
3	-180000
4	-180000
5	-3180000
6	3,7%

Рис. 1. Розрахунок ефективної ставки відсотка в середовищі Microsoft Excel

В обліку емітента операції з випуску облігацій та амортизація премії будуть відображені записами, наведеними в табл. 3.

Таблиця 3

Відображення в обліку операцій, пов'язаних з випуском облігацій

Дата	Зміст операції	Бухгалтерський облік		Сума, грн.
		Дт	Кт	
04.01.2010	Відображено витрати, пов'язані з випуском і розміщенням облігацій	521	631, 642	45000
	Розміщені (продані) облігації	311	521	3300000
	Відображено суму неамортизованої премії	521	522	255000
30.06.2010	Нараховані відсотки	952	684	180000
	Відображено амортизацію премії	522	733	59565
31.12.2010	Нараховані відсотки	952	684	180000
	Відображено амортизацію премії	522	733	61769
	Зобов'язання за облігаціями переведено до складу поточних	521	611	3000000
31.12.2010	Суму неамортизованої премії переведено до складу поточної (255000–59565–61769) або (3133666–3000000)	522	612	133666
30.06.2011	Нараховані відсотки	952	684	180000
	Відображено амортизацію премії	612	733	64054
31.12.2011	Нараховані відсотки	952	684	180000
	Відображено амортизацію премії	612 612	733 733	66424 3188
31.12.2011	Погашено облігації	611	311	3000000

Якщо на кінець останнього періоду нарахування амортизації премії за розрахунком амортизована собівартість фінансових зобов'язань за облігаціями становила б меншу суму ніж номінальна вартість, списанню підлягає залишок суми премії по субрахунку 612, визначений сальдовим методом.

У разі розміщення облігацій з дисконтом неамортизована сума дисконту на дату переведення до складу поточних визначається як різниця між амортизованою собівартістю на дату такого переведення і вартістю за номіналом, що в обліку відобразиться записом: Дт 613 Кт 523. В подальшому нарахування амортизації дисконту здійснюється записом: Дт 952 Кт 613. В більшості випадків сума амортизації дисконту для списання на кінець останнього періоду визначається сальдовим методом.

Податкові наслідки операцій з облігаціями регламентуються п.153.4 Податкового кодексу. Так, не включаються в дохід і не підлягають оподаткуванню кошти, залучені платником податку у зв'язку з розміщенням або наступним продажем боргових цінних паперів (до них відносяться облігації та векселя). При цьому не включаються до витрат кошти, надані платником податку у зв'язку з погашенням (викупом) облігацій. Це правило не стосується випадків розміщення облігацій з премією (дисконтом). У емітента на суму премії в податковому періоді, протягом якого відбулося погашення/викуп облігацій, розміщених з премією, виникає прибуток, сума якого відноситься до складу його інших доходів і відображається в додатку ІД декларації про податок на прибуток. При розміщенні облігацій з дисконтом виникає збиток, який відноситься до складу інших витрат (додаток ІВ декларації про податок на прибуток).

Емітент може здійснювати викуп облігацій власної емісії. При викупі облігацій він не показує по ним витрати, а при подальшому продажі у нього немає доходів. Відповідно до пп. 153.4.3 ПКУ за такими операціями до складу доходів/витрат відноситься лише сума прибутку/збитку в періоді погашення (викупу) облігацій.

Висновки. Використання запропонованої методики обліку облігацій дозволяє уникнути перекручування обліково-інформаційних ресурсів, підвищити аналітичність даних для визначення їх впливу на ефективність управління позиковим капіталом. При цьому, зобов'язання емітента не вичерпуються після погашення облігацій. Емітент повинен надати до територіального органу НКЦПФР Звіт про результати погашення облігацій протягом 15 календарних днів після завершення обумовленого ним строку погашення облігацій [10]. В діючій редакції Податкового кодексу правила щодо операцій з борговими цінними паперами стали більш зрозумілими і логічними.

1. Інформаційна довідка щодо розвитку фондового ринку України протягом 2011 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ssmc.gov.ua/>
2. Петренко І. П. Особливості залучення інвестиційного капіталу шляхом емісії корпоративних облігацій / І. П. Петренко // Вісник КЕФ КНЕУ імені В. Гетьмана. – 2011. – №1. – С. 163–169.
3. Орлов І. В. Облік і контроль операцій з цінними паперами: теорія, методика, практика: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / І.В.Орлов – К., 2005. – 22 с.
4. Чередніченко А.П. Особливості проведення судово-економічних досліджень за операціями при будівництві житла з використанням фінансово-кредитних механізмів / А.П.Чередніченко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/>
5. Енциклопедія господарських операцій / за ред. Я. В. Кавторсва. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Х.: Фактор, 2009. – 1216 с.

6. Пантелеєв В.П. Бухгалтерський учет операцій с цінними бумагами / В.П. Пантелеєв – Х.: Консульт, 2010. – 129 с.
7. Кирилов С. Облигації підприємств / С. Кирилов. – Х.: Фактор, 2003. – 292 с.
8. Рудейчук С. Бухгалтерське відображення операцій з облигаціями / С. Рудейчук // Міжнародний збірник наукових праць. – Випуск 2(14). – 2009. – С. 182–188.
9. Податковий кодекс України від 02.12.10 р. № 2755-VI // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
10. Положення про порядок здійснення емісії облигацій підприємств та їх обігу [затверджене рішенням ДКЦПФР від 17.07.03р. – № 322.] // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0706-03/page>.